

Zana Aksu: Siirtli Ermenilere ne oldu?

Posted on 02/05/2019

Siirt adı bazı kaynaklarda “Seert” (üç yer) olarak geçiyor. Şemsettin Sami’nin Kamus’unda “Tiğrakert” olarak da yer alıyor. Her ne kadar Sami kökenli olduğu söylense de Ermenice Tiğrakert’in halk ağzında sırasıyla Sigrakert, Sigirt ve sonunda Siirt’e dönüşmüş olabileceği düşünülüyor.

Kentte, XVIII. yüzyılda, 5600 Ermeni hane bulunurken, bu sayı, XIX. yüzyılın başlarında 2500’e düştü. 1800-1830 yılları arasında 17.000 nüfusun 10.000’i Ermeni, 1830-1850 yılları arasında 15.000 nüfusun 6.000’i Ermeni oldu. Birinci Dünya Savaşı öncesinde 13.000 kişilik nüfusun 6.000’ini Ermeniler oluştururken; diğerleri ise Türkler, Araplar, Kürtler ve Süryaniler idi.

KİLİSELER YIKILDI, KİTAPLAR YAKILDI

1.yüzyılın ilk yarısında Siirt’i ziyaret eden Avrupalı seyyah/misyonerlerin notlarında Siirt merkez nüfusunun üçte birinin Müslüman, üçte ikisinin de gayrimüslim (Ermeni, Nasturi ve Yahudi) olduğu ve tüm halkların beraberce sorunsuz yaşadığı yazılıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Rusların Temmuz 1915’te Bitlis’i işgal hesapları yaptığı dönemde Siirt Valisi, Rus işgaline tedbir almak amacıyla Siirt ve civarında yaşayan gayrimüslimlere karşı bir harekât başlatır. Bu harekât sonucunda Özellikle merkezdeki Holaniye, Handevis köyü ve Deyr kilise/manastırlar yağmalanır ve yıkılır. Hatta Deyr mevkiindeki Mor Yakup manastırındaki 30 bin kitabın yakıldığından da söz edilir.

Katliamdan kaçan Nasturi Mor Yakup Manastırı Başpiskoposu Addey Şer askerler tarafından

takip edilerek şimdiki Eruh'un Tanzih (Kavaközü) Köyü'nde saklandıkları mağarada katledildiği de dillendirilen iddialardan biridir. Şair, yazar, bilim insanı Addey Şér, 1905'te Avrupa'dan getirdiği yardımı Siirtli fakirlere, Hıristiyan/Müslüman ayrımı gözetmeden adil dağıtması ile anılır. Birçok Ermeni ve Nasturi aile ise ya sürgün edilir ya katledilir veya zorla din değiştirilerek Müslümanlaştırılır.

Günümüzde Siirt ve civar köylerinde irili ufaklı 30'a yakın kilise ve manastır kalıntısı mevcut. Siirt'te Surp Hagop Manastırı XX. yüzyılın başlarında zaten harabeye dönmüştü. Kentte bulunan üç kilise ise 1. Dünya Savaşı'na kadar ibadete açıktı. Vilayetin tümünde ise 30 kilise bulunmaktaydı. XIX-XX yüzyılları arasında kızlar ve erkekler için iki ayrı Ermeni okulu vardı. Halen şehri çevreleyen harabeye dönüşmüş Ermeni kaleleri kalıntıları bulunuyor. Çevreleyen kayalıklar üzerinde ise Ermenice yazılar yer alıyordu.

HİZMET İÇİN YÜZ SANATKARI SAĞ BIRAKTILAR

1895 Kırımında Türk devleti burada bulunan kilise, cemaat yönetim binasını ve Ermeni okulunu yıktı. Ermeni nüfusun büyük bir bölümünü de zoraki İslamlaştırdı, din adamlarını öldürdü. 1915'de Ermeni birlikleri ve Rus güçleri Siirt'i, Türk ve Kürt milis güçlerinden aldılar ancak Rusların çekilmesiyle Ermeniler yalnız kaldı ve Türk birlikleri ile kimi silahlı Kürt milisleri tarafından kent Ermenilerden arındırıldı. Türk devleti ve Kürt milisleri buradaki Ermeni ahaliyi yok ederek, sadece yüz sanatkârı, kendilerine hizmet ettirmek amacı ile sağ bıraktılar

ERMENİLERİN ÇEŞME VE YEMEĞİ

Bugün şehrin İnönü Mahallesi olarak bilinen kesimi, genelde Ermeni ailelere ait evlerin olduğu semt. Siirt Merkez Polis Karakolu'nun olduğu yerde Ermenilere ait bir kilise olduğu

ve yine Merkez Karakolu'nun ilerisinde Aynsalip çeşmesinin de Ermeniler tarafından yapıldığı biliniyor. Ayrıca Araplarca 'kitel', Kürtlerce 'kutilik/kutilik' yani içli köfte denilen yemek de Ermenilerin Siirt halkına bıraktığı yöresel yemeklerden biri.

NÜFUS DAĞILIMI

Sığırt (Siirt) Sancağı'nın dağlık güneydoğu kesiminde yer alan ve balıyla ünlü olan Pervari Kazası'nın idari merkezi Khokhat/Khasye/Khasil kasabası. Kasabada 180 Ermeni (20 hane ve bir okul, 22 öğrenci) yaşarken kazanın genelindeki 15 köyde toplam 2.538 Ermeni (282 hane) yaşıyordu. Bu cemaat 7 kilise ve 72 öğrencinin eğitim gördüğü 2 okula sahipti.

Velas: 270 Ermeni (30 hane), 1 kilise

Malik (Melik): 225 Ermeni (25 hane), Surp Kevork Kilisesi

Balican/Paniçan/Benicon: 162 Ermeni (18 hane)

Sano/Sanu/Sani: 27 Ermeni (3 hane)

Elkef: 72 Ermeni (8 hane), 1 kilise

Deştik: 70 Ermeni (8 hane), 1 kilise,

Ozim (Uzum):10.80 Ermeni (120 hane), Surp Stepanos Kilisesi, 1 okul (50 öğrenci),

Akug/Hagug/Urkuç:182 Ermeni (20 hane), 1 kilise

Şekamer: 75 Ermeni (8 hane), Sim: 51 Ermeni (6 hane)

Serhel: 27 Ermeni (3 hane)

Rabanokan (Rabanog): 45 Ermeni (5 hane), 1 kilise

Adel:72 Ermeni (8 hane), Heşed-Adus: 72 Ermeni.

Eruh (Aro / Bohtan)/Էրուհ Kazası

Eruh ilçesi Ermeni nüfusun en çok yaşadığı yerlerden biri. 1915'te Anadolu'da pek çok Ermeni, hayatta kalabilmek için Müslüman olmak zorundaydı. Tehlike karşısında din değiştirmek, daha önceki zamanlarda da karşılaşılan bir pratikti bu topraklarda; ancak o karanlık yılda, çok daha fazla sayıda insan Müslümanlığa geçti. Eruh'ta "Misilmeniler" 1915 yılında ölüm korkusuyla Müslümanlaştılar.

1915 yılına gelindiğinde, Patrikhane kayıtlarına göre kazada yaşayan Ermenilerin sayısı 3 bin 393'e düşmüştü. Deh'te Ermenilere ait Surp Harutyun ve Surp Astvadzadzin Kiliseleri'yle bir de 95 öğrencinin eğitim gördüğü okul bulunuyordu. Yine Eruh'un köylerinde 1915 yılına kadar bulunan hanelere ilişkin bilgiler şöyle: "Keoğ: 18 Ermeni (2 hane), Girdare: 16 Ermeni (2 hane), İkaka: 29 Ermeni (3 hane), Lirde (Lode): 45 Ermeni (5 hane), Goveşer: 47 Ermeni (5 hane) Findik: 225 Ermeni (25 hane)."

ERUHLU BİR ERMENİ: UÇURUMDAN ATILAR

Eruh'ta zorla Müslümanlaştığını, "Sessizliğin Sesi Türkiyeli Ermeniler Konuşuyor" kitabında ismini vermeyerek anlatan (X Erkek, 1961, Eruh-Siirt) bir Eruhlı Ermeni şunları söylüyor:

"Bizi zorla Müslüman etmişler. Yedi köyden kovalanmışız. Her birinde düzenimizi kurmuşuz. Biri gelip 'çık buradan' demiş, kaçmışız. Yedi kere düzenimizi kurmuşuz, sekizinci kere

evimizi satın almışız. Evimizi başkasından, tarlamızı başkasından almışız. Kürtler diyordu ki: 'Bu gâvurları kuru taşın üzerine koyun, bir yün parçası verin, gene yaşarlar ama biz yaşayamayız.' Dokumacıydık, onlara şal şalpak yapalım, diye bizi öldürmemişler ama zorla Müslüman etmişler. Kimliğimize 'mühtedi' yazdırmışlar. Sonra 'Çağırın şu gâvurları, mühtedi yerine İslam yazacağız' demişler. Mühtedi yazarken de İslam yazarken de bize sormamışlar.

Babam derdi ki, 'Sana gâvur diyecekler, öbürlerine de diyorlar ama seslerini çıkarmıyorlar. Seni öldürmezler, dayağını ye, sesini çıkarma, gel evine. Bir yerin kırılrsa da sesini çıkarma.' Bu bilinci babam bana verdi. Öyle dayak yiye yiye büyüdüm. Yedi-sekiz yaşlarında iken büyük adamlar beni kulaklarımdan tutup yere vuruyorlardı, 'Gâvurdur, kemiği kırılmaz, sağlamdır' diyorlardı. Bizim orada bir uçurum (Tehtameterxanê) vardı. Oradan insanlarımızı atmışlardı, kemikleri üst üsteydi, beni o uçurumlara götürürlerdi. 'Dedelerinin kemiği orada, seni de oraya atacağız' diye tehdit ederlerdi. (...)"

Müslümanlığa sonradan geçiş yaptıkları için bu kesime "misilmeniler" diye hitap edilir. Bu ilçede birçok ibadethane, kilise yerleri bulunmakta. Aynı şekilde mezarları, türbeleri hala Siirt Eruh yolunda çok açık şekilde göze çarpıyor.

YARI AÇIK MEZARLAR

Bu yıl Eruh-Siirt arasında yapılan yeni yol çalışmasında mezarlar tahrip edildi. İş makineleri ile yapılan yol kazısı sırasında yaklaşık yüz mezar ortaya çıktı. Mezardaki kemikler çevreye saçıldı. Köylüler kemikleri toplayıp yerine koyarken bu mezarlıkla ilgili yetkililerin herhangi bir çalışma yapılmadığı ortaya çıktı. Kazılan yerlerde mezarlardaki kemikler dışardan görülüyor. Yani mezarlar yarı açık durumda.

Mezarlığın Ermenilere ait olduğu konusunda çevrede yaşayan herkes mutabık. Mezarlıkların

yukarısında Derşimş Kilisesi de var. Yıllar önce orada Ermeniler de yaşıyordu. Şimdi hiçbir Ermeni o köyde yaşamıyor.

Siirt'teki Ermenilerle ilgili bilgisi olan Siirt'in yaşlı insanları veya eskiden beri Siirt'te gazetecilik yapmış şahsiyetler konu hakkında konuşmaktan çekiniyor. Siirt'teki Ermenilere ne olduğu, nereye sürgün edildikleri, kimler tarafından katliama uğradıkları, Newala Qesaban'da Ermenilere ait kaç cenazenin bulunduğu henüz sır.

Kaynak: gazeteduvar.com.tr